

Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kadın ve Çalışma Hayatı

Women and Working Life in Ottoman Archive Documents

Ramazan UÇAR*

Ömer Faruk TEBER**

Abstract

This study focuses on the Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi (Islamic Society for Employing Women), one of the pioneering institutional initiatives addressing women's participation in social and economic life in the early 20th-century Ottoman Empire. The society's purpose of establishment, organizational structure, financial resources, areas of activity, and social impact are briefly outlined in the original text of its regulation (nizamnâme). However, rather than delving into these aspects in detail within the scope of this study, we aimed to bring Ottoman archival records to light and to depict the status of women's rights during the period through a descriptive method. Two original Ottoman archival documents related to this society are presented for the attention of researchers in their original forms. Particularly in a time of social and political turbulence, the society stood out through its efforts to organize women's labor and protect orphaned children. It is asserted that these efforts contributed to the institutional groundwork of women's policies that took shape during the Republican era.

Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi is considered an official institution established within the socio-economic structure and state policies of the Ottoman period, as well as the understanding of social responsibility of the time. The institution, especially through the direct contribution of women to working life, can be viewed not only as a means of economic support but also as a social solidarity initiative.

This study examines Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi, one of the pioneering civil initiatives aimed at increasing women's visibility in the public sphere during the Second Constitutional Era and the subsequent period of social transformation. Established under the patronage of Nâciye Sultan, the society provided both societal benefit and institutional support to women's struggle for individual recognition by integrating orphans, destitute, and vulnerable women and children into working life.

The regulation (nizamnâme) in question was written during the Ottoman Empire to outline the goals of this platform in enabling women's participation in the labor force. In this regulation, the Kadınları Çalıştırma Society is introduced as an organization aiming to support women's integration into working life. Special emphasis is placed on the education and employment of orphaned and needy children, stating that incentives should be provided to allow these children to work in areas such as trade, industry, farming, and domestic service.

* Prof. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalı, ramazanucar@sdu.edu.tr

** Sorumlu Yazar: Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Ana Bilim Dalı, omerteber@yahoo.com

The regulation belonging to Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi is an important document reflecting a social welfare and employment support project of the Ottoman Empire, and conveys the social structure and understanding of solidarity of the era. As a text that expresses the state's priorities concerning women's participation in social life and the future of children, it offers valuable insights into the socio-economic conditions of the time.

Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi, founded in the late Ottoman period with the aim of enabling women's participation in economic life, supporting their individual survival, and making them active agents in social life, should be regarded as a significant initiative within the context of the period's social structure and gender roles. The establishment of such a society was not only intended to provide practical solutions for women's employment but also carried the potential to transform the societal status of women. With the symbolic and administrative support of Nâciye Sultan, this initiative gained legitimacy, and went beyond being merely a charity or professional solidarity organization—playing a role in laying the intellectual and institutional foundations of women's policies that would take shape during the Republican era. In this context, Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi can be regarded as one of the key building blocks of the gender dimension in Ottoman-Turkish modernization.

This study also includes two original documents and their transcriptions from the Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, Directorate of State Archives: one dated 7 October 1919 from the Ministry of Interior to the General Directorate of Provincial Administration (Box 36, Folder 31), and another dated 29 December 1918 regarding Nâciye Sultan's support and membership in the Society (HSD.AFT Box 6, Folder 6).

Keywords: Ottoman Archives, Women's Working Life, Regulation, Second Constitutional Era

Öz

Bu çalışma, 20. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nde kadının sosyal ve ekonomik yaşama katılımını kurumsal bir çerçevede ele alan öncü girişimlerden biri olan *Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi*ni konu edinmektedir. Cemiyetin kuruluş amacı, örgütlenme yapısı, mali kaynakları, faaliyet alanları ve toplumsal etkisi gibi hususlar, Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi Nizamnâmesi orijinal metni içerisinde kısaca yer almıştır. Ancak biz söz konusu hususları çalışmanın kapsamı dışında tutarak, Osmanlı arşiv kayıtlarının gün yüzüne çıkarılması hedeflemenin yanı sıra dönemin kadın hakları konusundaki durumunu betimleyici bir metotla aktarmaya çalıştık. Bu cemiyete ilişkin Osmanlı arşiv belgelerinden ikisi, orijinal halleriyle araştırmacıların dikkatine sunulmaktadır. Özellikle sosyal ve siyasal açıdan çalkantılı bir dönemde kadın emeğinin organize edilmesi ile yetim çocukların korunmasına yönelik faaliyetleriyle öne çıkan söz konusu cemiyetin, Cumhuriyet döneminde şekillenen kadın politikalarının kurumsal altyapısının oluşumuna katkı sağladığı bir gerçekliktir.

Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi, Osmanlı dönemi sosyo-ekonomik yapısı ve devlet politikası ile toplumsal sorumluluk anlayışı çerçevesinde o günün şartlarında kurulmuş yarı resmi bir kurum olarak kabul edilmektedir. Bu kurum, özellikle kadınların çalışma hayatına doğrudan doğruya bir katkı sağlamaları; iş gücüne katılarak yalnızca ekonomik açıdan değil ve aynı zamanda sosyal dayanışma faaliyeti olarak da değerlendirilebilir.

Çalışma, II. Meşrutiyet ve sonrasındaki toplumsal dönüşüm sürecinde kadınların kamusal alandaki görünürlüğünü artırmayı hedefleyen öncü sivil inisiyatiflerden biri olan Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi'ni konu edinmektedir. Nâciye Sultan'ın himayesinde kurulan cemiyet, yetim, sahipsiz ve muhtaç kadın ve çocukları çalışma hayatına dâhil ederek hem toplumsal fayda üretmiş hem de kadınların birey olarak var olma mücadelelerine kurumsal bir destek sunmuştur.

Söz konusu Nizamnâme, Osmanlı İmparatorluğu dönemine ait, kadınların iş gücüne katılmalarını sağlamak amacıyla kurulmuş bu platform hakkında yazılmıştır. Nizamnâmede, Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, kadınların iş hayatına katılmasını ve bu süreçte onları desteklemeyi amaçlayan bir organizasyon olarak tanıtılıyor. Özellikle yetim ve bakıma muhtaç çocukların eğitimi ve istihdamı üzerinde durulmuş, bu çocukların ticaret, sanayi, çiftlik ve ev hizmetlerinde çalışabilmeleri için gerekli teşviklerin sağlanması gerektiği ifade edilmiştir.

Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi'ne ait nizamnâme, Osmanlı Devleti'nde sosyal yardım ve istihdam teşvik projesini anlatan, dönemin sosyal yapısını ve yardımlaşma anlayışını yansıtan önemli bir belgedir. Kadınların sosyal hayata katılımı ve çocukların geleceği ile ilgili devletin önceliklerini anlatan bir metin olarak, zamanın toplumsal ve ekonomik koşulları hakkında bilgi vermektedir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kadınların ekonomik hayata katılımını sağlamak, bireysel anlamda varlıklarını sürdürebilmelerine olanak tanımak ve onları sosyal yaşamın etkin öznesi hâline getirerek kamusal alanda görünürlüklerini artırmak amacıyla kurulan *Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi*, dönemin toplumsal yapısı ve cinsiyet rolleri açısından dikkate değer bir girişim olarak değerlendirilmelidir. Söz konusu cemiyetin kurulması, yalnızca kadın istihdamına dönük pratik çözümler üretmeyi amaçlamakla kalmayıp aynı zamanda kadının toplum içindeki statüsünü dönüştürme potansiyeli taşıması bakımından da önem arz etmektedir. Nâciye Sultan'ın sembolik ve yönetsel desteğiyle meşrutiyet kazanan bu teşebbüs, sadece bir hayır kurumu ya da mesleki dayanışma örgütü olmanın ötesinde, Cumhuriyet döneminde şekillenecek olan kadın politikalarının düşünsel ve kurumsal temellerinin atılmasında rol oynamıştır. Dolayısıyla *Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi*, Osmanlı-Türk modernleşmesinin toplumsal cinsiyet boyutundaki önemli yapı taşlarından biri olarak nitelendirilebilir.

Bu çalışmaya ayrıca T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi 36 Kutu ve 31 Gömlek numaralı; 7.10.1335 tarihli Dahiliye Nezareti İdare-i Umûmiyye-i Vilayât-ı Müdiriyetine yazılmış vesika ile HSD.AFT Kutu ve 6 Gömlek numaralı 29.12.1334 tarihli Nâciye Sultân'ın Cem'iyete Yardım ve Üye olunmasına dair belgenin orijinali ve çevirisini de eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Arşivi, Kadının Çalışma Hayatı, Nizamnâme, II. Meşrutiyet

Giriş

Bu çalışma, 20. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nde kadının sosyal ve ekonomik yaşama katılımını kurumsal çerçevede ele alan öncü girişimlerden biri olan Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi'ni incelemektedir. Cemiyetin kuruluş amacı, organizasyon yapısı, mali kaynakları, faaliyet sahaları ve toplumsal etkisi gibi konular çalışmada yer almamaktadır. Çalışma konu ile ilgili Osmanlı diplomatikasına girmiş orijinal şekliyle iki arşiv vesikasını araştırmacıların dikkatine sunmayı hedeflemiştir. Özellikle sosyal ve siyasal yönlerden buhranlı bir süreçte kadın emeğinin organize edilmesi ve yetim çocukların korunmasına yönelik faaliyetleriyle dikkat çeken cemiyetin, Cumhuriyet dönemindeki kadın politikalarının altyapısını hazırladığı ileri sürülmektedir.

Kadının özel ve kamusal alandaki konumu tarihin hemen her döneminde kadim bir sorun olarak görülmüş olmakla birlikte¹, Türk toplumunda kadının çalışma hayatına girişi çağdaşlaşma ve modernleşme sürecinin en önemli kazanımlarından biri olmuştur. Ancak söz konusu kazanım toplumda kolay elde edilmemiştir. Her ne kadar günümüzde karşılaşılan tüm olumsuzluklara rağmen kadınlar çalışma hayatının bir parçası olabilmisse bu durum bir süreç içinde gerçekleşmiştir. Özellikle Osmanlı dönemi Türk toplumunda kadının çalışması bir yana kamusal alanda görünür olması bile ciddi bir soruna olmuştur. Bunun da sebebi toplumda var olan kadın algısıdır.

On dokuzuncu yüzyılın sonları ile yirminci yüzyılın başları, Osmanlı toplumunda ciddi siyasal ve toplumsal dönüşümlerin yaşandığı bir dönemdir². Tanzimat, Islahat ve nihayet II. Meşrutiyet reformları ile Osmanlı Devleti merkezî idareyi yeniden yapılandırırken, toplumsal yaşam da modernleşme etkisi altında dönüşüme uğramıştır³. Dolayısıyla kadınların eğitimi, istihdamı ve kamusal alandaki temsili gibi meseleler tartışma gündemine girmiştir⁴.

Osmanlı dönemi Türk toplumunda kadın kendi özel alanında (ev, tarla, çiftlik vb.) çalışabilmekte iken Tanzimat ile birlikte bu durumun değişmesi yönünde düşüncelerin ortaya çıkmaya başladığı ifade edilebilir⁵. Bilindiği üzere Osmanlı döneminde gerçekleştirilen yenilikler ilk olarak askeri alanda başlamış daha sonra idari, iktisadi, siyasi, sosyal, kültürel, eğitim vb. alanlarda kendisini göstermiştir. Söz konusu yenilikler toplumsal bir ihtiyaçtan öte kamu otoritesinin tasarrufları doğrultusunda gerçekleşmiştir. Diğer bir ifade ile Türk toplumunda gerçekleşen yeniliklerin tamamına yakını (Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet dönemi dahil) kamu otoritesinin isteği doğrultusunda gerçekleşmiştir. Çünkü Türk toplumunun değişim talebinde bulunabilecek potansiyelden uzaktır ki kaderciler bir zihniyete sahiptir.⁶ Türk toplumu içinde bulunduğu durumu birçok argümanla özellikle din ile meşrulaştırabilmektedir. Ancak toplumun içinde bulunduğu sosyo-ekonomik, siyasal ve kültürel şartlar kadınların çalışma hayatına katılmasını teşvik etmiş ve daha da ötesi zorunluluk haline getirmiştir. Gelişen modern sosyal hayatta kadın emeği ön koşul hale gelmiş olsa da cinsler arasında keskin mekânsal ayrımların olduğu Osmanlı dönemi Türk toplumsal yapısı içerisinde ekonomik zorluklar kadınların iş yerlerinde ücretli çalışmasında en müessir faktör olduğuna kuşku yoktur⁷. Ayrıca bir yandan kadınların sosyal yaşamda yer aldığı modern bir topluma adaptasyon istenirken diğer yandan kadınların da gerek yönetim ve gerek iş hayatında desteği alınmak istenmiştir⁸.

Çalışma kapsamında ele alınacak olan 'Ninamname', Osmanlı Devleti'nin son döneminde çeşitli nedenlerle birçok cemiyetin kurulduğu ve konuya ilişkin çeşitli layihaların yayımlandığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. "Kadınları

¹ Abdullah Özboilat – Aslı Emine Çomu, "Kadının Toplumsal Konumunu Siyasetnameler Üzerinden Okumak: Tipolojik Bir Yaklaşım", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (2018), 1154.

² Meltem Güler – Hasan Çelik, "Osmanlı'da Modernleşme, Kamusal Alan ve Kadın: Toplumsal Değişimi 'Hanımlara Mahsûs Gazete'yle Okumak", *Bilgi: Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 107 (2023), 128.

³ Bahaeddin Yediyıldız, "Osmanlı Toplumunu", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, (İstanbul: İrcica Yayınları, 1994), 442-444.

⁴ Bk. Yavuz Selim Karakışla, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Savaş Yılları ve Çalışan Kadınlar: Kadınları Çalıştırma Cemiyeti (1916-1923)*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015).

⁵ Vesile Şemşek, "Osmanlı Döneminde Kadının Yeri Üzerine", *International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS)*, 4/3 (2019), 199.

⁶ Ramazan Uçar – Esra Demir – Yasemin Tarcan, "Din ve Değişim Bağlamında Türk Toplumunu", *Toplum Bilimleri Dergisi*, 16/33 (2022), 225-236.

⁷ Ahmet Makal, "Türkiye'de Kadın Emeğinin Tarihsel Kökenleri: 1920-1960", *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği*, ed. Ahmet Makal – Gülay Toksöz, (Ankara: İmge Kitabevi, 2015), 37.

⁸ Tuba Çınar, "Mücadele Yollarında Kadınlar: Osmanlı Çalışma Hayatında Kadın Hareketi", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 10/33 (2022), 148.

Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi" de söz konusu cemiyetlerden biridir. Çalışmamızda Nizamnâme'nin yanı sıra Osmanlı diplomatikasında transliterasyon yaptığımız iki arşiv belgesi de yine Cemiyet'in kuruluşunun iki temel unsur çerçevesinde gerçekleştiğini düşündürmektedir. Bunlardan birincisi; toplumda kadınların çalışma hayatının içine girmeye başlaması ve bazı olumsuzluklarla karşılaşmaları dolayısıyla maruz kaldıkları hukuksuzlukları engellemek. İkincisi; Türk toplumunun çağdaşlaşma/modernleşme sürecinde gerçekleştirilen yenilikler çerçevesinde kadınların çalışma hayatının içine girmesinin kamu otoritesiyle yakın ilişkisi olan insanlar tarafından desteklendiğinin bilinmesi. Cemiyet, yalnızca bir yardım kurumu olmanın ötesinde Osmanlı kadınlarının toplumsal dönüşümünde bir katalizör işlevi görmüştür. Kadınların "çalışan birey" kimliğiyle toplumsal üretime katılması hem aile yapısını hem de geleneksel cinsiyet rollerini dönüştüren bir etki yaratmıştır. Dolayısıyla Cemiyet, dönemin kamu politikalarının dışında, sivil toplumun kadınları kamusal alanda görünür kılma yönündeki ilk örneklerinden biri olmuştur. Çünkü yalnızca Osmanlı dönemi Türk toplumu değil aynı zamanda diğer Müslüman toplumlar için de süregelen geleneksel zihniyet telakkilerinde çalışma kavramının sadece "ekonomik geçim meseleleri ile ilintili algılanması, kadınların istihdamı yönünde negatif bir durumu ortaya çıkarmıştır⁹. Öte taraftan konunun İslâm Hukuku yönüyle ilişkisi bağlamında da bir problem görülmemektedir. Şer'i hükümlerin tamamına muhatap olan kadınların çalışma hayatına katılması, iş kurup ticaret yapması ve bağımsız olarak ekonomik faaliyetlerin tamamına iştirak etmesi açısından herhangi bir engele maruz kalması söz konusu olamaz¹⁰. Bu nitelikte bir engel olma durumu tarihte ve günümüzde bir sorun olarak görülmüş ve kadına yönelik bir olumsuz tutum olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla da önlenmesi gereken en önemli toplumsal sorunların da başında gelmiştir¹¹.

Müslüman Türk kadınının elde ettiği kazanımlar hususunda işlevsel bir özellik taşıyan Cemiyet'in kuruluşunda dönemin önemli siyasal ve bürokratik figürlerinin yer alması (Naciye Sultan (Sultan Abdülhamid'in torunu ve Enver Paşa'nın eşi) Enver Paşa, Harbiye Nezareti müsteşarları, meb'ûslar vb.) dikkat çekicidir. Dolayısıyla bu durum Cemiyet'in yalnızca bir hayır kurumu değil, aynı zamanda modernleşme projesinin uzantısı olarak ele alındığını göstermektedir. Diğer yandan Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi, Türk modernleşmesinin toplumsal cinsiyet boyutunda da etkili bir aktör olarak fonksiyon icra ettiği söylenebilir. Bunun yanı sıra bu nizamnâme ve resmi kayıtlar, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde öncelikle reâyanın önemine dikkat çekerek üretimin artırılarak reâyanın yarısını teşkil eden kadınların refahının, devletin devamının ve kudretinin öncülleri arasında zikredilmelidir¹².

Nihaî anlamda söz konusu bu Cemiyet'in, kadının kamusal alanda görünür olması fikrinin, söylem düzeyinden uygulamaya geçmesine imkan sağlamış olmasının, kadın derneklerinin kurumsallaşmasında öncü bir model olduğunun da göstergesi sayılmalıdır. Bu bağlamda sosyal yardım kavramını toplumsal dayanışmayla birleştiren Cemiyet, Osmanlı dönemi Türk toplumunda kadının emekle buluştuğu ilk sistemli kurumlardan biri olmuştur.

Çalışmamızda Osmanlı arşiv belgelerinden iki belge ile Osmanlı matbuatından anonim bir haber yazısının orijinal fotoğrafları ve transliterasyonlarını eklememizin yanı sıra matbu olarak kayıtlarda yer alan Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi Nizamnâmesi de yine latinize edilerek bu çalışmaya eklenmiştir.

1. Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi Nizamnâmesi

Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi

Nizamnâme

Dersa'âdet-Matba'a-i Askeriye

1332

Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi

Birinci Fasl:

Cem'iyetin İsmi, Maksudı ve Gâyesi

⁹ Huriye Tekin Öntür – Emine Dünder, "Geleneksel İslam Anlayışında Kadının Çalışması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23/1 (2021), 334.

¹⁰ Mustafa Yıldırım, "İslâm Hukukunda Kadının Çalışması", *İslâm ve Çalışma Hayatı Ulusal Sempozyumu 2005*, (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları 2008), 407; Bkz. Şefkatlı Hidayet Tuksal, "Toplumda Kadın ve Erkeğin Eşitliği: Din ve Gelenek Arasında Kadın", *Türk-Alman İşbirliği Konusu Olarak İslam ve Avrupa III*, İstanbul: Tarabya 2004, 56-58.

¹¹ Miray Dugan, "Ahlaki Olgunluk Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet: Nitel Bir Araştırma", *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 8/2 (2022), 390.

¹² Kemal Sözen, "Kâtip Çelebi'nin Devlet Görüşü ve Osmanlı Türk Düşüncesindeki Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22 (2009), 34.

Madde1- Devletlû, İsmetlû Nâciye Sultân Hazretlerinin zîr-i himâyelerinde merkezî Dersa'âdetde olmak ve icâbında Memâlik-i Osmâniye'nin sâir şehirlerinde şu'be açmak üzere "Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi" nâmiyle bir cem'iyet teşkil edilmiştir.

Madde 2- İşbû cem'iyetin maksadı kadınlara iş bulup kendilerini nâmûskârâne te'min-i ma'îşe alıştırarak himâye etmektir.

Madde 3- Cem'iyet, işbu maksadını te'mîn etmek için kadınların yapabileceği bilcümle işlere kendilerini sevk edecek ve bu suretle çalışacakları dâimi surette himâye edecektir.

İkinci Fasıl:

Cem'iyetin A'zâsı ve Sermâyesi

Madde 4- Cem'iyetin A'zâsı, A'zâ-yı Müessese ve A'zâ-yı Aslıye olmak üzere iki kısımdır.

A'zâ-yı Müessese: Cem'iyeti teşkil edip her sene iki lira-yı Osmânî vermeği taahhüt edenlerdir. Ma'a mâfih, def'aten on lira-yı Osmânî ve daha ziyade bir meblağ teberru' etmekle beraber senevî iki lira-yı Osmânî i'tâsını mûte'ahhid olanlar dahi A'zâ-yı Müessese sıfatını iktisap edebilirler.

A'zâ-yı Aslıye: Senevî bir liradan dûn olmamak üzere bir meblağ vermeği deruhte edenlerdir.

Ta'ahhudât-ı seneviyyenin takâsît-i muntazamaya raptı Meclis-i İdârece kararlaştırılabilir. Deruhte ettikleri takâsîti muntazaman te'diye edenler, a'zâlıktan iskât edilemez. Bir senenin taksitlerini sene-i âtiyenin hululünden mukaddem te'diye etmeyenleri Meclis-i İdâre, a'zâlıktan iskât edebilir.

Cem'iyetin Sermâyesi

Madde 5- Evvelen: Erbâb-ı Hayrın teberru'âtı

Sâniyen: A'zâ-yı cem'iyetin ta'ahhudâtı

Sâlisen: Emvâl-i nukûd-ı cem'iyetten hâsıl olacak temettu'

Râbi'an: Meclis-i İdâre kararıyla cem' olunacak i'ânât

Hâmisen: Cem'iyetçe müstahdem kadınların istihkâklarından yüzde onu geçmemek üzere Meclis-i İdâre'nin kararı ile icrâ edilecek tevkîfât.

Üçüncü Fasıl:

Cem'iyetin İdâresi

Madde 6- Cem'iyet, bir Meclis-i İdâre ve bir Hey'et-i Umûmiye ma'rifetiyle idâre olunur.

Meclis-i İdâre, beş zâtan mürekkeptir. İlk a'zânın me'mûriyetleri; iki sene devâm etmek üzere müessisler meyânında intihap olunur. Bundan sonra teşkil edilecek mâcâlis-i idâre a'zâsı, lâ-akal ikisi a'zâ-yı müessisden olmak şartıyla ve re'y-i hafî ile umum a'zâ meyânından Hey'et-i Umûmiyece intihâb olunur.

Meclis-i İdâre A'zâlarının müddet-i me'mûriyetleri bir senedir. Ancak müddeti hitâm bulan a'zânın tecdîden intihâbı câizdir.

Madde 7- Meclis-i İdâre A'zâsı ta'ayyün ettikten sonra bunlardan en müsün olan zâtın riyâsetinde ictimâ' ederek re'y-i hafî ile içlerinden bir reis ve bir reis vekîl intihâb ederler.

Madde 8- Meclis-i İdâre lâ-akal on beş günde bir def'a ictimâ' eder. Ancak reis lüzum gördüğü halde Meclis ictimâ'a da'vet hakkını hâizdir. Meclis-i İdâre'nin kararları ekseriyet-i mutlaka ile ittihâz ve tûsâvî-i ârâ vukû'unda reisin bulunduğu taraf tercih olunur. Meclis-i İdâre müzekkerâtının bir zabıtnâmesi bulunmak ve her zaptın zeyrî o meclise riyâset eden zât ile a'zâ-i mevcûde tarafından imzâ edilmek şarttır. A'zâdan birinin istifâsı veya suver-i sâire ile a'zâlığın inhilâlî vukû'unda Meclis-i İdâre münhal olan a'zâlığa diğerini intihâb eder ve bu yeni a'zânın müddet-i me'mûriyeti diğerleriyle beraber hitâm bulur. Meclis-i İdâre'de vekâleten i'tâ-yı re'y câizdir. Ancak bir zât birden fazla i'tânın vekâletini deruhte edemez.

Madda 9- Meclis-i İdâre, mu'âmelât-ı umumiye-i Cem'iyeti idare hususunda salâhiyet-i kâmileyi hâizdir.

Cem'iyet'in maksad-ı te'sisini kemâ hiye hakkahâ ifâ ve mu'âmelâtını tevsî' esbâbını bi't-tetkîk lâzım gelen mukarrarâtı ittihâz ve yeniden şu'belar, imâlâthânelar, dest-gâhlâr, fabrikalar ve sâire te'sis eylemek, Meclis-i İdâre'nin cümle-i vezâifindendir.

Madda 10- Meclis-i İdâre'nin kararına iktirân etmedikçe cem'iyete âit hiçbir mu'amele mu'teber değildir.

Madde 11- Nukûd-ı Cem'iyetin tenmiyesi ve emvâl ve emlâk-i Cem'iyetin suret-i idâresi Meclis-i İdâre'nin kararına tabi'dir. Meclis-i İdârenin me'zûniyeti olmadıkça emvâl-i cem'iyetten bir akçe sarf edilemez. Şu kadar ki, meclis-i İdâre'nin ilk ictimâ'ında tastik ettirilmek üzere müdür-i cem'iyet, ihtiyâcât-ı âcile ve mübrime için on bin kuruş kadar sarf edebilir.

Hey'et-i Umûmiye

Madde 12- Hey'et-i Umûmiye senede bir def'a Mart içinde İstanbul'da ictimâ' eder.

Madde 13- Hey'et-i Umûmiye zevât-ı âtiyeden müteşekkildir:

Evvelen: A'zâ-yı Mü'essese

Sâniyen: A'zâ-yı Asliye

Salisen: Şu'beların gönderecekleri birer murahhas.

Madde 14- Hey'et-i Umûmiye, Meclis-i İdâre re'isi veya re'is-i vekilin riyâseti altında ictimâ' eder. Hey'et-i Umûmiyenin ictimâ'ât ve müzekkerâtı alenîdir.

Madde 15- Meclis-i İdâre a'zâsı, Hey'et-i Umûmiye müzekkerâtına ve i'tâ-yı re'ye iştirak ederlerse de zamân-ı me'mûriyetlerine âit hesâbât ve icrâ'ât tetkik ve tenkidinde re'y vermeğe salâhiyetleri yoktur.

Madde 16- Hey'et-i Umûmiye'yi mi'âd-ı mahsusunda veya hasbellüzûm suret-i fevka'l-âdede ictimâ'a da'vet, Meclis-i İdâre'nin vezâifindendir. Hey'et-i Umûmiye'nin suret-i fevka'l-âdede da'veti hakkında gerek Meclis-i İdâre A'zâsı gerek A'zâ-yı sâire tarafından vukûbulacak talepler, esbâb-ı mûcibesıyla Meclis-i İdârece tetkik olunduktan sonra sülûsân ekseriyetle karar verilmek şarttır.

Madde 17- Hey'et-i Umûmiye'nin suret-i fevka'l-âdede ictimâ'a da'veti hakkında sebep-i ictimâ' olan maddeler yevm-i mu'ayyenden bir hafta evvel a'zâya tebliğ olunur. Ve müzekkerât, ancak o madde üzerine cereyân eder. İşbu ictimâ-i fevka'l-âdeye Meclis-i İdâre reis vekili riyâset eder.

Madde 18- Hey'et-i Umûmiye in'ikâd edebilmek için a'zâ-yı mevcûdenin elliye bâliğ olması lazımdır. İlk ictimâ'da bu adât hâsıl olmadığı anlaşılsa diğer bir yevm ictimâ' ta'yîn olunur. Ve bu def'a da mevcûdun adedi elliden dūn olursa a'zâ-yı mevcûde ile Hey'et-i Umûmiye in'ikâd eder.

Madde 19- Hey'et-i Umûmiye'nin vezâ'ifesi, Meclis-i İdâre tarafından verilen raporları ve zevât-ı sâire tarafından vukûbulan teklifleri ve cem'iyetin senelik bilânçosu bi't-tetkîk karar rapt etmektir.

Dördüncü Fasil:

Mevâdd-ı Mütenevvi'a

Madde 20- Cem'iyete ait masâlih için makâmât ve mecâls-i resmiyyeye ve muhâkeme vukûbulacak murâca'ât ve mutalebâtta cem'iyet nâmına müdür-i vaz' imzâ edecektir.

Cem'iyetin evrâk ve vesâ'ik ve defâtiri müdürün mesuliyeti tahtındadır.

Madde 21- Cem'iyetin mühr-i resmî Meclis-i İdâre reisine mevdû'dur. Müdür-i bi'l-umûm muhaberât ve mukarrarât evrakına vaz'ı imzâ eder. Hey'et hesabına ve tahrîriyenin âmir ve mercî'i müdürdür.

Madde 22- Cem'iyet müdirinin nasp ve azlî Meclis-i İdâre'ye aittir. Müstahdemîn-i sâirenin de nasp ve azlî müdirin inhâsı üzerine Meclis-i İdârece icrâ olunur.

Madde 23- Müdür, sandık emîni, me'mûrîn-i tahrîriye ve müstahdemîn-i sâire muvazzaftırlar. Bunlara verilecek ma'âşât ve masârifât miktarı Meclis-i İdârece ta'yîn olunur. Gerek bunların vazâifi ve gerek cem'iyetin mu'âmelât-ı umûmiyesi bir ta'limâtname ile ta'yîn edilecektir.

Müessis

Harbiye Nezâreti Müsteşârı İsmâil Hakkı

Müessis

Baş Kumandan Vekili ve Harbiye Nâzırı Enver

Müessis

Da'vâ Vekili Mehmet Ârif

Müessis

Harbiye Nezâreti Mektupçusu Ali Rıza

Müessis

İstanbul Meb'ûsu Salah Cimcoz

Müessis

Da'vâ Vekili Mehmet Salaheddin

Müessis

2. Osmanlı Arşiv Kayıtları (Da'vetiye ve Taltif)

Trabzon Vilayet-i Aliyyesine¹³

Dahiliye Nezareti İdare-i Umûmiyye-i Vilayât-ı Müdiriyyetine

Umûmî 11273

Umûm 318

Devletlu İsmetlu Nâciye Sultân Hazretlerinin zîr-i himâyelerinde, merkezi Dersaâdet'te olmak ve icabında Memâlik-i Osmâniye'nin sâir şehirlerinde şu'be açmak üzere teşekkül eden Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyyesi kendi himâyesine iltica eden yetim ve bi-kes atfâlin terbiye ve istihdamlarına hasr-i ehemmiyet etmekte olduğundan atfâl-i mezkûrenin ticârethânelere, dâru's-sinâ'alara, çiftlik sahiplerine ve dâhili hizmetlerde hanelere emr-i kabullerinde mazhar-ı râğbet olmaları için icâp edenler nezdinde teşrifât ve terğibât-ı lâzıma ifâsı tevcih olunur efendim. Sene 7 ramazan 1307

Dahiliye Nâzırı Müsteşarı

Mustafa

Kadınları Çalıştırma Cem'iyeti-i İslâmiyyesi İdare-i Umûmiyyesi¹⁴

Devletlu İsmetlu Nâciye Sultân Hazretlerinin zîr-i himâyelerinde “Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyyesi” nâmıyla bir cem'iyet teşkil edilmiştir. Leffen takdim kılınan nizâmnâme me'âlinden müsetbân olacağı veçhile cem'iyetin gâye-i emeli İslâm kadınlarının seviye-i hayatiyye ve ictimâiyyesini a'lâ etmek ve kendilerini nâmûskârâne te'mîn-i ma'îşete alıştırmaktır. Bu husustaki masârif-i zarûriyye – erbâb-ı hayrın teberru'âtı, a'zâ-yı cem'iyetin taahhüdâtı ve Dâru's-sinâ'ada müstahdem kadınların ücret-i mesâ'isinden icrâ edilecek kat'ıyyât ile- tesviye edilecek ve bu meyanda a'zâ-yı cem'iyetin taahhüdâtı bi'l-hassa bir mevki'i mühim işkal edecektir.

Türk ve İslâm kadınlığının hayât-ı faâliyyetinde mühim bir inkılâb-ı sebep olacak böyle bir teşebbüsün hayz-ı husûle gelmesinde bi'l-umûm efkâr-ı münevvere ve manâsıb-ı âliye ashabının mu'âvenetlerini ibzâl buyuracakları şüphesiz olmakla zât-ı âlîlerinin de a'zâ-yı müesseseliği kabul buyurması temennisıyla azr-ı hürmet olunur efendim.

Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyyesi

3. Osmanlı Matbû'atında Cem'iyet Haberleri

Müellifi Yok, “Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi”nin Mühim Bir Kararı”, Türk Yurdu (1. Seri), cilt: XIII, sayı: 22 (150), sayfa: 3672-3673.

¹³ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, DH. MKT. 11232/318, “Kadınları Çalıştırma Cemiyeti'nin Trabzon Vilayeti'ne Bildirimi”, 7 Ramazan 1307.

¹⁴ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, DH. HSD.AFT. 11232/318, “Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi'ne Davetiye”, 29 Zilhicce 1334.

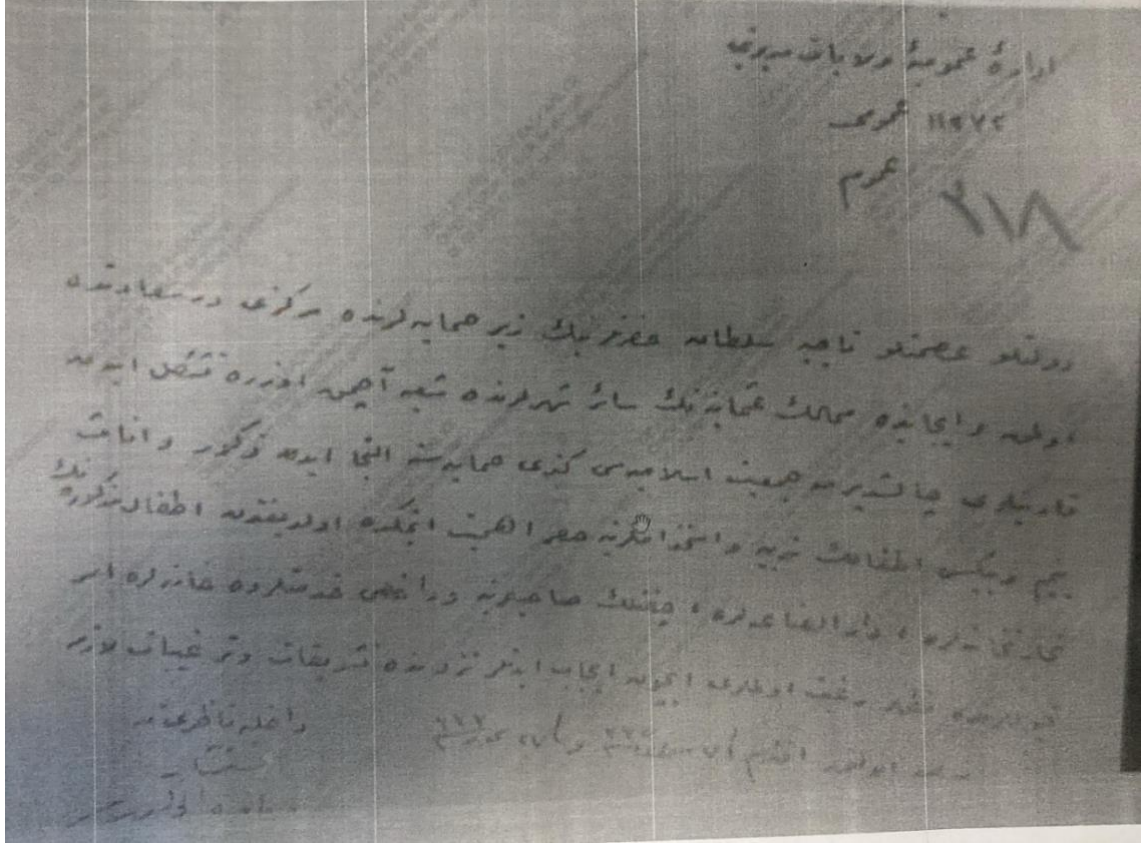
Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi'nin Mühim Bir Kararı: Şimdiye kadar kadınlarımızın fa'aliyet-i iktisâdiyeye iştirakleri ve kendi ma'îşetlerini kendi alın terleriyle kazanabilmeleri hususunda pek çok nafi' hizmetlerde bulunmuş olan cem'iyet-i mezkûre bu def'a per mühim bir "ictimâ'î ıslâh" adımı atmıştır. Dercedeceğimiz 6 maddelik karanâmesinde anlaşılacağı veçhile Cem'iet'in kendisiyle alakadar bütün işçilerin evlenmeğe mecbur tutulmaları ve evlendikleri takdirde Cem'iyet'e her türlü teshilât gösterilmesi taht-ı karara alınmıştır. Bu karanâme, Cem'iyet'in daire-i nüfuz ve selâhiyeti nispetinde -ki bu şâyân-ı ihmâl değildir- ictimâ'î bir tesir gösterebilecek mahiyettir. Memleketin nüfus ve ahlâk-ı umumiye meseleleriyle de cidden alâkadar olan mezkûr kararnâmeyi aynen derç-ediyoruz.

"Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi İdâre-i Umûmiyesinden:

Âile hayat-ı ictimâ'iyesinin inhilâlden vikâyesi maksadıyla cem'iyet Dâru's-sinâ'alarında bi'l-fiil işleyen veya cem'iyet-i mezkûreye mukayyed olup da müessesât-ı sâirede müstahdem bulunan me'murîn ve me'mûrelerle dâimî işçilerin izdivâcı hakkında ittihâz olunan mukarrarât ber-vech-zîr derç ve bu bâbda vukû' bulacak taleplerin kapalı zarf derûnunda adresleri masrah olarak yazılmış mektuplarla idâre-i umûmiyeye irsâl edilmesi beyân olunur:

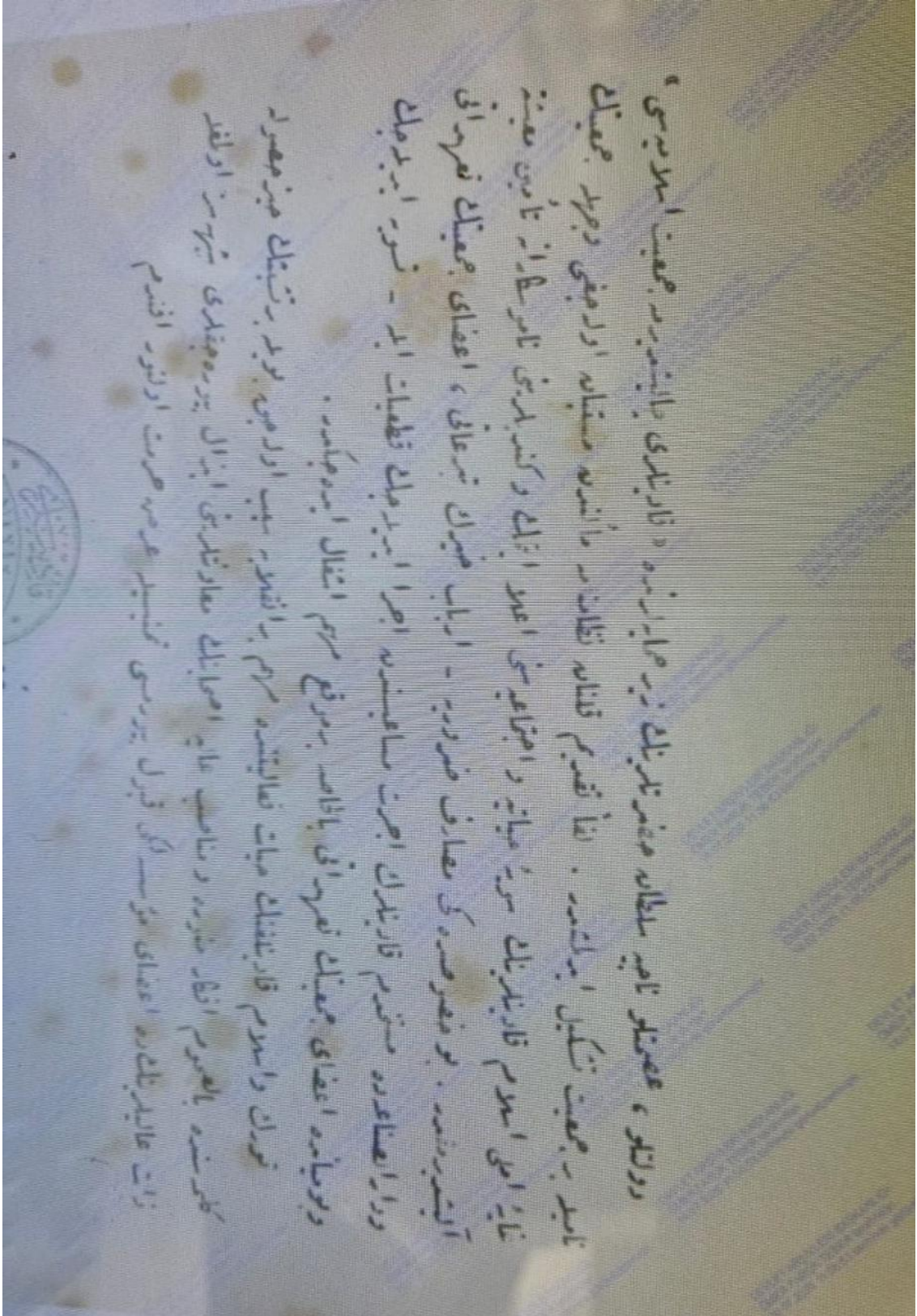
- 1- Cem'yette mukayyed me'mûr ve me'mûrelerle dâimî işçilerden erkekler, a'zamî yirmi beş ve kadınlar a'zamî yirmi yaşında te'ehhül etmek mecburiyetindedirler.
- 2- İşçi kadınlara hariçten bir erkek tâlip olduğu halde Cem'iyet, zâbita ma'rifetiyle veyahut diğer suretle icrâ edeceği tahkikât neticesinde zevç-i mezkûrun hüsn-i hâl ve kifâ'eti tebeyyün ederse bu izdivâcın husûlüne çalışacak aksî takdirde işbu izdivâca Cem'iyetçe mu'âvenet edilmeyecektir.
- 3- Cihâz tedarikinden âciz olan kızların hallerine münasip birer cihâz hazırlamak husûsunda Cem'iyet, mu'âvenet-i lâzımda bulunacaktır.
- 4- Te'ehhül edecek kadınının zevci hâriçte âilesinin te'mîn-i ma'îşetine kifâyet edecek bir işe sahip değil ise Cem'iyet, zevç-i mezkûrun iş bulması için vasâtât edecektir.
- 5- Yirmi beş yaşını ikmâl edip de izdivâc etmeyen erkeklerin yüzde on beş istihkâkları tevkif edilerek Cem'iyet'le alâkası kat' edilecektir. Yirmi bir yaşını bitirip de izdivâc etmemiş ve Cem'iyetçe kendilerine münasip zevç bulunmuş olduğu halde izdivâc etmemekte isrâr eden kadınlar hakkında da aynı veçhile mu'âmele olunur.
- 6- Müstahdeminden te'ehhül eden erkek ve kadınların yevm-i izdivaçlarından i'tibâren yevmiyelerine meclis idare kararıyla yüzde yirmiye kadar zam edilir. Ve işbu izdivâcdan vukû' bulacak tevellüdât için meclis idâre kararıyla ayrıca yüzde yirmiye kadar zammiyât icrâ edebilir."

Resim 1. DH. MKT. 11232/318. “Kadınları Çalıştırma Cemiyeti’nin Trabzon Vilayeti’ne Bildirimi,” 7 Ramazan 1307.

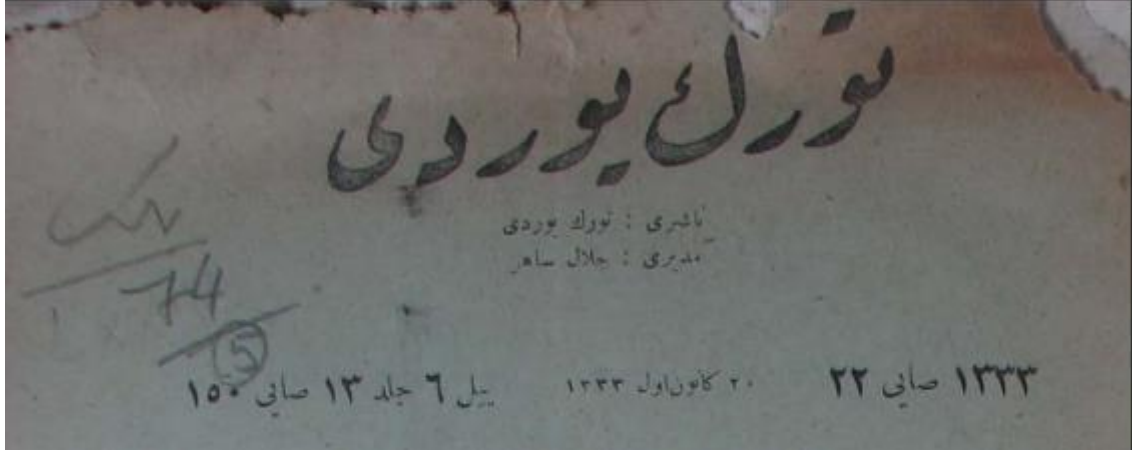

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

Resim 2. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, DH. HSD.AFT. 11232/318. “Kadınları Çalıştırma Cemiyeti-i İslamiyesi’ne Davetiye,” H-29-12-1334.

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

“Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi’nin Mühim Bir Kararı”, Türk Yurdu (1. Seri), cilt: XIII, sayı: 22 (150), sayfa: 3672-3673.

تورک بوردی

۳۶۷۲

صورته اجرا ایدہ جکی تحقیقات تہیہ سندیہ زوج مذکورک حسن حال و کفایتی تہن ایدرسہ بواز دو اہک حصولہ چالیسہ جتی عکسی تقدیردہ اشو ازدواجہ جمعیتہ معاونت ایدیلہ جکدر .

۳ — جہاز تدارکندن عاجز اولان فیرلرک حالریہ مناسب بر جہاز حاضر لاق خصوصتہ جمعیت معاونت لازمہدہ بولہ جتدر .

۴ — تاهل ایدہ جک قادیلک زوجی خارجہدہ عائلہسک نامین معیتہ کفایت ایدہ جک برایتہ صاحب دکلہ جمعیت زوج مذکورک ایش بولسی ایون وسامت ایدہ جکدر .

۵ — یکریمی ایش ایشی اکیال ایدوبدہ ازدواج ایجن ارککازک بوزدہ اون بش استحقاقری توقیف ایدیلرک جمعیتہ علاقہسی قطع ایدیلہ جکدر . یکریمی برایشی پتیردہ ازدواج ایجنہش و جمعیتہ کندیلرہ مناسب زوج بولنیش اولہ بی حالہ ازدواج ایجنہدہ اصرار ایدن قادیلر حقتہدہ عینی وجہلہ معاملہ اولور .

۶ — مستخدمیندن تاهل ایدن ارکک و قادیلرک بوم ازدواج ایدن اعتباراً یومہ لوبہ مجلس اداره قراریلہ بوزدہ یکریمیہ قدر ضم ایدیلر . واشو ازدواج ایدن وقوع بولہ جتی تولدات ایون مجلس اداره قراریلہ آریجہ بوزدہ یکریمیہ قدر ضمیات اجرا ایدیلر .

بشردہ کل بابا جامع شریفی (وقتدن)

مجار هلال اخر شعبہسک رئیس بولونان قوت (قارل کوئن هه درواری) نک دعوی اوژرہ مجار معتبرانندن بر جوق ذوات اعیان مجلسی سالوبندہ اجتماع اقتضار و پشندہ انسانی تقرر ایدن کل بابا جامعتدن بحث ایتملردر . بواجتماعہ مجار باش وکیلی دوقور و کدرلہ ، عتالی باش شہندری احمد حکمت بک ، پشته شہر امینی ستمان بارچی و تورک - مجار دوستلرک بر جوق طرفدارلری اشراک ایتملردر .

ایریشہ بیلک ایشون واردات بولری دہ خلی کیشیہ ملونولش و بکوہن ایدہ باشلامن ایون دہ ازیمیر اشراق و تجاری طرفندن اونوز بدی بیک لیرا بوج اولنشدیر [۱] .

بویکی جمعیتہ اوزون عمر و وقییت دبلہدک مؤسس و متبشری تریک ایدہ روز .

«قادیلری چالیسہ بر جمعیت اسلامیهسی»

نک مهم برقراری . — شیمیہ «قادیلرک» فعالیت اقتصادیہ اشراقلری و کندی معیتلری کندی آلی نرلرلہ قازانا بیلرلری خصوصتہ بک جوق نافع خدمتدرہ بولنیش اولان جمعیت مذکورہ بودفعہ بکسم بر «اجتہای اصلاح» آدیی آتشدیر . درج ایدہ جکمز ۶ ماده لقی قرارنامہسندن آتکلا . شلاحی وجہلہ ، جمعیت کندیلہ علاقہدار بونون ایشیلرک «ولنگہ» مجبور ملونیلرلی وئولندیکلری تقدیردہ جمعیتہ هرورلو تسلیات کوسرلہسی عت قرارہ آتشدیر . بوقرار نامہ ، جمعیت دائرہ نفوذ و صلاحی استندہ کک بوشایان اہمالدہ گلدر . اجتہای بر تأثیر کوسرلہسک ماہیتدر . ملککک نفوس و اخلاق مجموعہ مسئلہ لرلہدہ جدأ علاقہدار اولان مذکور قرارنامہ بی عیناً درج ایدیورز . «قادیلری چالیسہ بر جمعیت اسلامیهسی اداره عمومیہسندن :

عائکہ حیات اجتہایسک اغلاہدن وقایسی شمدیلہ جمعیت دارالصناعہ لرندہ بالفعل ایشلہن ویا جمعیت مذکورہدہ مقید اولوبدہ «مؤسات سائرہدہ مستخدم بولان مأمورین و مأمورلرلہ دائمی ایشیلرک ازدواجی ختندہ اتخاذ اولان مقررات بروجہ زیردرج و بویاندہ وقوع بولہ جتی طلبک قبال طرف درونندہ آدنسلری مصرح اولہرق یازلش مکتوبلرلہ اداره عمومیہ ارسال ایدلہسی بیان اولنور :

۱ — جمعیتدہ مقید مأمور و مأمورلرلہ دائمی ایشیلردن ارککلر اعظمی یکریمی بش و قادیلر اعظمی یکریمی باشلہدہ تاهل ایجن مجبور ختندہ دولر .

۲ — ایشی قادیلرہ خارجدن برارکک طالب اولہ بی حالہ جمعیت ضابطہ معرفیلہ و یا خود دیگر [۱] نظامنامہسی «ملین» و قیتمزک ۱۵ کانون اول، ۱۳۳۳ تاریخلی نسخہسندہ باصلوب چیتشدیر .

۱۱۲

Sonuç

Bu çalışma, 20. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nde kadının sosyal ve ekonomik yaşama kurumsal düzeyde katılımını hedefleyen öncü girişimlerden biri olan Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslâmiyesi'ni değerlendirmektedir. Çalışmanın amacı, cemiyetin faaliyet alanlarını ayrıntılı biçimde incelemekten ziyade, Osmanlı diplomatikasında yer alan iki orijinal arşiv belgesini gün yüzüne çıkararak araştırmacıların hizmetine sunmaktır. Bu belgeler, dönemin sosyal ve siyasal buhranları içinde kadın emeğinin örgütlenmesi ve yetim çocukların korunmasına yönelik girişimlerin somut birer örneğini oluşturmaktadır. Söz konusu Cemiyet'in, Cumhuriyet döneminde şekillenen kadın politikalarının kurumsal temellerine katkı sağladığı değerlendirilmektedir.

Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslamiyesi, 1331 (1913) yılında Dersaadet'te kurulmuş ve Nâciye Sultan—II. Abdülhamid'in torunu ve Enver Paşa'nın eşi—tarafından himaye altına alınmıştır. Cemiyetin en temel gayesi, memlekette cereyan eden siyasi ve askeri buhranlar nedeniyle sosyal koruması olmayan kadın ve çocuklara iş ve geçim imkânı sağlamaktır. Ancak bu amaç sadece ekonomik değil, aynı zamanda ahlaki, dini ve toplumsal bir sorumluluk şeklinde de tasavvur edilmiştir.

Her ne sebeple olursa olsun söz konusu dönemde kadınların iş sahibi olabilmelerini sağlamak, birey olarak yaşamlarını sürdürmelerinin önünü açmak, sosyal yaşamın bir parçası olarak kamusal alanda görünürlükleri için “Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi” adından bir cemiyetin kurulması oldukça önemlidir. Söz konusu Cemiyet'in Nâciye Sultan'ın himayelerinde işlevsel hale gelmesi Türk toplumunda kadın lehine bir değişimin kıvılcımı özelliği taşıma dolayısıyla anlamlı olduğu düşünülmektedir.

Kadınları Çalıştırma Cem'iyet-i İslâmiyesi, Osmanlı'nın son döneminde hem toplumsal cinsiyet düzeninde bir dönüşümü hem de sosyal politika tarihinde önemli bir eşik oluşturmuştur. Cemiyet, kadının ekonomik hayata dahil edilmesinin meşrulaştırılmasını, ahlaki ve toplumsal kabullerle dengelemiş; bu yönüyle hem geleneksel Osmanlı dönemi Türk toplumu hem de modernleşme idealleri arasında bir köprü kurmuştur. Kurumsal yapısı, mali disiplini ve sosyal duyarlılığı ile bu cemiyet, erken Cumhuriyet dönemindeki kadın politikalarının zihinsel ve yapısal temelini atmıştır.

Kaynakça

- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, DH. MKT. 11232/318, “Kadınları Çalıştırma Cemiyeti'nin Trabzon Vilayeti'ne Bildirimi”, 7 Ramazan 1307. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, DH. HSD.AFT. 11232/318, “Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi'ne Davetiye”, 29 Zilhicce 1334.
- Çınar, Tuba. “Mücadele Yollarında Kadınlar: Osmanlı Çalışma Hayatında Kadın Hareketi”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 10/33 (2022), 130-152.
- Dugan, Miray. “Ahlaki Olgunluk Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet: Nitel Bir Araştırma”. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi* 8/2 (2022), 367-394.
- Güler, Meltem – Çelik, Hasan. “Osmanlı'da Modernleşme, Kamusal Alan ve Kadın: Toplumsal Değişimi ‘Hanımlara Mahsus Gazete’yle Okumak”. *Bilig: Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 107 (2023), 127-160.
- “Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi'nin Mühim Bir Kararı”. *Türk Yurdu* (1. Seri) 13/22 (150) (1332), 3672-3673.
- Karakışla, Yavuz Selim. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Savaş Yılları ve Çalışan Kadınlar: Kadınları Çalıştırma Cemiyeti (1916-1923)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Makal, Ahmet. “Türkiye’de Kadın Emeğinin Tarihsel Kökenleri: 1920-1960”. *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği*. ed. Ahmet Makal – Gülay Toksöz. Ankara: İmge Kitabevi, 2015.
- Önür, Huriye Tekin – Dündar, Emine. “Geleneksel İslam Anlayışında Kadının Çalışması”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23/1 (2021), 321-346.

- Özbolat, Abdullah – Çomu, Aslı Emine. “Kadının Toplumsal Konumunu Siyasetnameler Üzerinden Okumak: Tipolojik Bir Yaklaşım”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (2018), 1152-1179.
- Sözen, Kemal. “Kâtip Çelebi’nin Devlet Görüşü ve Osmanlı Türk Düşüncesindeki Etkileri”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2009), 26-40.
- Şemşek, Vesile. “Osmanlı Döneminde Kadının Yeri Üzerine”. *International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS)* 4/3 (2019), 191-200.
- Tuksal, Hidayet. “Toplumda Kadın ve Erkeğin Eşitliği: Din ve Gelenek Arasında Kadın”. *Türk-Alman İşbirliği Konusu Olarak İslam ve Avrupa III*, 12-13 Haziran 2004, İstanbul: b.y., 2004, s. 56-58.
- Yediyıldız, Bahaeddin. “Osmanlı Toplumu”. *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*. ed. Ekmeleddin İhsanoğlu. İstanbul: İrcica, 1994, s. 441-510.
- Yıldırım, Mustafa. “İslâm Hukukunda Kadının Çalışması”. *İslâm ve Çalışma Hayatı Ulusal Sempozyumu Bildirileri*. İstanbul, 2008. 402-408.

Declaration of Interests (Çıkar Çatışması): The authors declare that they have no competing interest (Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir).

Funding (Finansal Destek): The authors declared that this study has received no financial support (Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir).

Ethical Statement (Etik Beyan): It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited (Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur).

Ethics Committee Permission (Etik Kurul İzni): The article does not require ethics committee permission. (Makale etik kurul izni gerektirmemektedir).